

KAMRAN İMANOV

*“Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların
dərindənəşdirilməsi haqqında”
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
3 aprel 2019-cu il tarixli Fərmanının
icrasına dair*

**Əqli mülkiyyət hüquqlarının
müdafiəsinin təminatı:
ixtisaslaşmış məhkəmələrin
milli və beynəlxalq təcrübəsi**

Bakı – 2019

Kamran İmanov,

Azərbaycan Respublikasının Əqli Mülkiyyət Agentliyinin İdarə Heyətinin sədri.

**Əqli mülkiyyət hüquqlarının müdafiəsinin təminatı:
ixtisaslaşmış məhkəmələrin milli və beynəlxalq təcrübəsi.
Bakı, 2019**

Bu kitabça Azərbaycan Respublikasının Əqli Mülkiyyət Agentliyinin İdarə Heyətinin sədri Kamran İmanovun 5-6 dekabr 2019-cu il tarixlərində Əqli Mülkiyyət Agentliyi və ÜƏMT-nin birgə təşkilatçılığı ilə "Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 3 aprel 2019-cu il tarixli Fərmanının icrasına dair "Əqli mülkiyyət hüquqlarının müdafiəsinin təminatı: ixtisaslaşmış məhkəmələrin milli və beynəlxalq təcrübəsi" mövzusunda keçirilən seminar da etdiyi giriş sözü və məruzəsi əsasında hazırlanmışdır.

© **Azərbaycan Respublikasının Əqli Mülkiyyət Agentliyi,
2019**

Giriş sözü

Hörmətli yığıncaq iştirakçıları!

Xarici qonaqlarımız, millət vəklləri, Prezident Administrasiyası və Nazirlər Kabinetindən, BDU və digər dövlət strukturlarından olan rəsmi qonaqlarımız!

Hörmətli Ali, Apellyasiya, İnzibati-İqtisadi məhkəmələrin hakimləri, seminar da iştirak edən vəkllər, peşəkarlar və media nümayəndələri!

İcazə verin, ÜƏMT-nın hakimi, Hüquq institutunun hüquqşünası xanım Nahal Zebarcadini və ÜƏMT-nın məruzəçisi, Haaqa məhkəməsinin hakimi cənab Edqer Brinkmanı salamlayaraq, onların vasitəsilə ÜƏMT-nın Baş direktoru doktor F.Qarriyə bu konfransın keçirilməsində öz təşəkkürümü bildirirəm.

ÜƏMT ilə birgə təşkil olunan seminarımızın mövzusu çox aktualdır, gündəmdədir, 27 hakimlərimizin iştirakı ilə keçirilir. Xüsusən cənab Prezidentin məhkəmə-hüquq sistemindəki islahatları ilə bağlıdır: bir tərəfdən dövlət başçısının məhkəmə-hüquq sistemindəki, digər tərəfdən əqli mülkiyyət (ƏM) sahəsində apardığı islahatların dəstəklənməsi məqsədini daşıyır.

Hörmətli seminar iştirakçıları!

Müstəqil inkişaf yollarını daim arayan və buna nail olan Azərbaycan bu gün ölkə rəhbərliyinin təşəbbüsü ilə başlamış və müsbət inkişaf üçün bütün imkanları optimallaşdırmağa yönələn islahatların yeni mərhələsindən keçir və yeniləşmə cəmiyyətin həyatının bütün sahələrini əhatə edir.

İslahatçı ölkələrin avanqardına daxil olan Azərbaycan “Doing Business-2019” reytinginə görə 190 ölkə arasında 25-ci yerdədir. Yeni dərc olunmuş “Doing Business

- 2020” hesabatında Azərbaycan islahatçı 20 ölkə sırasına daxil edilib.

Dünya İqtisadi Forumunun Qlobal Rəqabətqabiliyyətlik İndeksi - 2019 hesabatında Azərbaycan qanunvericiliyin effektivliyinə – 13-cü, hökumətin dəyişikliklərə olan reaksiyasına – 5-ci və hökumətin gələcəyə yönəlmiş fəaliyyətinə, uzaqgörənliyinə görə 10-cu yerləri tutur.

Bu cür kardinal dəyişikliklər Azərbaycanın yeniləşməsinin növbəti, dördüncü sənaye inqilabının fəal iştirakçısı, sosial-iqtisadi islahatların reallaşdırılmasına malik olmasının, innovativ inkişaf yolunun tərkib hissəsi kimi ƏM sahəsinin inkişafında və əqli mülkiyyətin qorunmasında öz əksini tapır. Belə ki, son Rəqabətqabiliyyətlik İndeksinə əsasən, Azərbaycan 141 ölkə arasında “mülkiyyət hüquqlarının qorunması” üzrə 37-ci yerdə və “əqli mülkiyyətin qorunması” göstəricisinə görə 30-cu yerdə qərarlaşıb. **Burada diqqəti cəlb edən odur ki, 2015-2016-cı illərdən, yeni islahatların yeni mərhələsindən başlayaraq, bu göstərici ardıcıl olaraq yaxşılaşır. Rəqabətqabiliyyətlik İndeksində 92-ci yerdən 2016-2017-ci illərdə – 71-ci, 2017-2018 – 37-ci, sonra 36-cı və nəhayət 2019-cu ildə 30-cu yerdə qərarlaşıb.**

Bütün bunlar Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin islahatlarının dərinləşdirilməsinin qiymətləndirilməsidir, islahatların davamlılığına verilən beynəlxalq dəyərdir, bir tərəfdən dövlət başçımızın iqtisadi strategiyasının doğru yolda olmasıdır, digər tərəfdən institusional islahatların həyata keçirilməsinin nəticəsidir.

Dövlət başçısının göstərişlərindən irəli gələn çevik, daha yığcam və daha məqsədyönlü struktur vasitəsilə sahələrin idarə edilməsi, şəffaflığın, səmərəliyin və cavabdehliyin təmin olunması məqsədilə Əqli Mülkiyyət Agentliyi yaradılıb, onun mandatı həm müəlliflik hüquqları və

əlaqəli hüquqlar sahəsini, həm də sənaye mülkiyyəti sahəsini əhatə edir. Agentliyin tabeliyində iki mərkəz – Patent və Əmtəə Nişanlarının Ekspertizası və Əqli Mülkiyyət Hüquqlarının Təminatı Mərkəzləri yaradılıb, Respublika Elmi-Texniki Kitabxanası onun tərkibinə verilib.

Beləliklə, aparılmış islahatlar nəticəsində özündə vəhdət təşkil edən üçlük formulu: koqnitivlik, kreativlik və kommersiyalaşmanı birləşdirən özünəməxsus idarəetmə modeli aktuallaşmışdır.

Bu ilin oktyabr ayında ÜƏMT-nin Baş Assambleyasında Azərbaycan Büdcə və Proqram Komitəsinə seçilib, Koordinasiya Komitəsində təmsil olunacaq və Azərbaycanın nümayəndəsi ilk dəfə olaraq, müəllif hüququ üzrə 1886-cı ildən qüvvədə olan və 170 ölkəni birləşdirən məşhur Bern Konvensiyası Assambleyasının sədri vəzifəsinə layiq görülüb.

Əqli mülkiyyət sisteminin qarşısında duran vəzifələr ölkənin innovasiya siyasəti ilə müəyyən edilir və ölkədə həyata keçirilən iqtisadi islahatlara xidmət etməlidir, cəsarətlə keçirilən tədbirlərinə dəstək olmasındadır, elmi-tədqiqat nəticələrindən kommersiyalaşma potensialı olan texnologiyaların seçilməsi və tətbiqindədir. Bununla da ƏM investisiyalarının cəlb edilməsi və innovasiyaların həyata keçirilməsində fəal aktora çevrilmək, öz-özlüyündə abstrakt vasitədən sosial-iqtisadi uğurların aparıcı amillər sırasında yerini tutmaqdır. Bir sözlə, **ƏM və innovasiyalı inkişaf cütlüyünə məxsus olan qarşılıqlı emergent effektivliyinə nail olmaqdır.**

Müasir dövrdə Azərbaycanın inkişafı, o cümlədən ƏM sahəsində imkan verir ki, yeni paradiqma, yeni baxış mövqeyindən diqqətimizi zamana uyğun olan əsas məqsədlərdən birinə – hüquqların müdafiəsinin təminatına (enforcement) yönəldək. Və bunun üçün dövlət başçısının təşəbbüsü ilə aparılan məhkəmə-hüquq

sistemindəki islahatların dərinləşdirilməsi hüquqların təminatında yeni üfüqlər açır.

Bununla yanaşı, ÜƏMT məhkəmə-hüquq sahəsində daha fəal olan dünya ölkələrinin ƏM sahəsindəki işlərə dair ən vacib məhkəmə qərarlarına həsr olunmuş yeni nəşrlərin ilk buraxılışını dərc etməyə başlayıb. “ÜƏMT-nin ƏM sahəsində məhkəmə qərarları Topplusu” adlı yeni nəşrlər seriyası, Təşkilatın Məhkəmə İnstitutu hazırlanır və müəyyən bir ölkə və ya mövzu nümunəsində ƏM-ə dair mübahisələrin həlli yanaşmalarını və tendensiyalarını təsvir etmək məqsədi daşıyır.

ÜƏMT-nin Baş direktoru Frensis Qarri yeni nəşrə aid bildirib ki, ƏM-in müasir vəziyyətində “ixtiraçılar və ƏM ekosisteminin digər iştirakçıları həll olunmamış problemlərin nizamlanması üçün məhkəmələrə daha çox müraciət edirlər, bu da məhkəmə sisteminin ölkələrin ƏM normativ-hüquqi bazasının inkişafında və global iqtisadiyyat çərçivəsində getdikcə daha vacib rol oynamağa başladığını göstərir”.

Hüquqların təminatı Əqli Mülkiyyət Agentliyinin diqqət mərkəzindədir. Agentliyin 960 nömrəli “Qaynar xətt”i və ictimai əsaslarla fəaliyyət göstərən “Hüquq məsləhətxanası” il ərzində müəlliflərin, digər hüquq sahiblərinin və sahibkarların istifadəsində olmuş, onların **əqli mülkiyyət məsələləri üzrə orta hesabla hər il 1500-dən artıq** müraciət və sorğularına baxılır, qaldırılan məsələlərin həllində, həmçinin iddia ərizələrinin tərtib edilməsində köməklik göstərir.

Agentliyin nümayəndələri 2018-ci ilin sentyabr ayından 2019-cu ilin dekabr ayının 1-dək ümumilikdə 35 iş üzrə müxtəlif məhkəmə instansiyalarında keçirilmiş 120-dən çox məhkəmə iclaslarında iştirak etmiş, hər bir iş üzrə rəy bildirmişdir. Deməli, Agentliyin hüquqşünaslarının kifayət qədər məhkəmə təcrübəsi vardır.

Bununla yanaşı, struktur islahatları çərçivəsində Agentlikdə kvaziməhkəmə – Apellyasiya şurası yaradılıb və fəaliyyət göstərir. Bu ana qədər Apellyasiya şurasına sənaye mülkiyyətinə aid 185 müraciət daxil olmuşdur, onlardan 164 işə münasibətdə artıq qərar qəbul edilmişdir.

Hörmətli dostlar, məhkəmə nümayəndələri!

Məhkəmə-hüquq sistemində kardinal dəyişikliklər gözlənilir. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşməsinə aid fərmanın icrasına dair ilk qanunvericilik aktları pake-ti bu ilin iyul ayında qəbul olunaraq, islahatların institusio-nal komponentlərini əhatə edir və bu dəyişikliklər 2020-ci ilin yanvarın 1-dən qüvvəyə minəcək. İslahatlara əsasən, ixtisaslaşmış məhkəmələrin iki sisteminin – inzibati məhkəmələr və kommersiya məhkəmələrinin yaradılmasının hüquqi təməli qoyuldu. Bu dəyişikliklər cənab Prezidentin müvafiq sərəncamı ilə təsdiqlənib və qanunun tətbiqi ilə bağlı əlaqədar strukturlara tapşırıqlar verilib. Hal-hazırda yeni korpus hakimlərin mərhələli seçimi gedir. Noyabr ayında isə hazırlanmış ikinci qanunvericilik paketinə baxıldı. Nəzərdə tutulan qanun layihələri “Məhkəmələr və hakimlər haqqında”, “Dövlət məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında” Qanunlardan başlayaraq, ümumiyyətlə 11 qanunu əhatə edir. **Qanunlarda dəyişikliklərin əsas məqsədi – vahid məhkəmə təcrübəsinin yaradılması və ədalət mühakiməsi həyata keçirilərkən, məhkəmələr tərəfindən hüquq normalarının eyni cür tətbiqinin təmin edilməsidir.**

Xüsusi qeyd etmək istərdim ki, dövlət başçımızın məhkəmə sistemində vahid hüquqi yanaşmanı təmin etmək tələbi ilk növbədə ədalət mühakiməsinin keyfiyyətini qaldıracaq. Bu eyni hüquqi yanaşmanın tətbiq edilməsində Ali məhkəmə hüququn tətbiqi üzrə vahid məhkəmə təcrübəsini həm baxdığı ayrı-ayrı işlər üzrə

məhkəmə kollegiyalarının və Ali Məhkəmənin Plenumunun qərarları, həm də Ali Məhkəmənin Plenumunun məhkəmə təcrübəsinə dair verdiyi izahlar vasitəsilə formalaşdırılmalıdır.

Novellalar çərçivəsində sənədlər paketinə daxil olan digər mühüm istiqamət **məhkəmə prosesi iştirakçılarının məhkəmə ekspertizasının aparılması ilə bağlı hüquqların genişlənməsidir. Yeni bir hüquqi institut – özəl məhkəmə ekspertizası institutu yaradılır, mülki işlər, inzibati mübahisələr və inzibati xətalara dair işlər üzrə özəl məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti ilə məşğul olmaq üçün irəli sürülən tələblər müəyyən edilir.** Bu qanun layihələrinin tətbiqinin də 2020-ci il yanvarın 1-dən qüvvəyə minməsi nəzərdə tutulub.

Dövlət başçısının təşəbbüsü ilə məhkəmə-hüquq qanunvericiliyində həyata keçirilən novellalar ƏM sistemindəki məhkəmə mübahisələrində həddindən artıq vacibdir.

Biz dövlət başçısının fərmanının icrası ilə bağlı 3 aprel 2019-cu il keçirilən “Məhkəmə islahatları: məhkəmə-hüquq sisteminin əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatında rolu” adlı milli konfrans-təlimdə bu məsələlərə toxunaraq hakimlər tərəfindən fərqli yanaşma, xüsusi biliklərə malik olması, ekspertizanın vacibliyi haqqında konkret faktlara əsaslanaraq, bir sıra nümunələr gətirmişdik. Dövlət başçısı tərəfindən təklif olunan dəyişikliklərin mühümlüyünü nəzərə alaraq, əqli mülkiyyət mübahisələri sahəsindəki məsələlərə az sonra edəcəyim kiçik məruzədə yenidən qayıdacağıq.

Hörmətli seminar iştirakçıları!

Məhkəmə-hüquq islahatları ilə bağlı qarşımızdakı vəzifələrin icrası yeni yanaşmalar tələb edir, məsuliyyətimizi artırır və mövcud olan imkanlarımızdan daha səmərəli istifadə etməyi tələb edir. **Bu ilin oktyabr ayının 15-**

də cənab Prezident keçirdiyi müşavirədə qeyd etmişdi ki, mövcud olan potensialdan, sahədəki ehtiyatlarımızdan daha səmərəli istifadə etməliyik. Məhkəmə sahəsində əqli mülkiyyətin qorunması və hüquqların müdafiəsi ilə bağlı bir neçə istifadə olunmayan ehtiyatlar üzərində dayanmaq istəyirəm.

Xüsusi olaraq “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasının «Qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi və institusional potensialın gücləndirilməsi» bölməsini və burada təsbit edildiyi kimi, **«Qanunvericilik təkmilləşdiriləcək, piratçılıq və kontrafaksiya da daxil olmaqla, əqli mülkiyyət hüquqlarının pozulmasına qarşı səmərəli tədbirlər görülməkdir»** bəndini xatırlatmaq istəyirəm. Çünki piratçılıq və kontrafaksiya bazarın, rəqabətin qatı düşmənidir.

Bu məqsədlərə xidmət edən Azərbaycanın “Əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatı və piratçılığa qarşı” Qanunudur (qısaca “Antipirat” Qanunu). Lakin **bu Qanunun məhkəmə təcrübəsində zəif işləməsi nəzərə çarpır.** Məhkəmələrdə ƏM nümayəndələrinin iştirakı ilə keçirilən iclasların statistikasından və mövcud olan problemlərdən söz açaraq, işlər və adlar üzərində dayanmadan qeyd etməliyəm ki, baxılan mülki işlərin təhlili bir neçə nəticəyə gəlmək imkanını verir. Özü də biz çatışmazlıqları ilk dəfə deyil ki, səsləndiririk. Lakin təəssüflər olsun ki, problemlər hələ də qalır.

Birincisi, bəllidir ki, ƏMH-nin müdafiəsi daha çox xüsusi hüquq çərçivəsində təşkil olunur, yəni hüquq sahibi tərəfindən, onun iradəsi əsasında irəli sürülür və bu sahədə tam mənada xüsusi hüququn əsas prinsipi – dəymiş zərərin tam ödənilməsi prinsipi işləyir. Lakin ƏM-i yalnız xüsusi hüquqa aid etmək yanlış olardı və buna əsasən xüsusi hüququn tətbiqi məhkəmə və hakimlərin işidir (dövlət bu məsələyə qarışmır), nəticə çıxartmaq da düz-

gün olmazdı. Əksinə, bir çox hallarda xüsusi hüquq üsullarını əvəz etmədən, lakin onlara əlavə olan kütləvi, publik-hüquq üsullarının tətbiqi əhəmiyyətli dərəcədə vacibdir.

Hüquqlar yalnız o zaman «real» təməyəli olur, əgər onların arxasında dövlətin məcburetme aparatı durmaqdadır, özü də belə müdafiənin etibarlığı, məşhur Rudolf İerinqin sözlərinə əsasən, hüququn ədalət səviyyəsi olduğu qədər yüksək təyəlidir.

Misal üçün, müvafiq Məcəllələrdə qeyd edilib ki, hüquqpozmalar müəyyən edildikdə Əqli Mülkiyyət Agentliyi tərəfindən protokollaşdırılır və cəza sanksiyalarının tətbiqi üçün məhkəmələrə yönəldilir. **Lakin məhkəmələr tərəfindən adekvat cavab görülmür, inzibati hüquq işlərinə adətən xitam verilir.**

İkincisi, məlumdur ki, «ex parte» - müvəqqəti tədbirlər, yəni hüquqpozmanın mahiyyətce baxılmasından öncə, sübutların qorunub saxlanması üçün xüsusən müəllif-hüquq sahəsində vacib əhəmiyyət kəsb edir və piratçılığa qarşı mübarizədə alətlərdən biridir. Lakin **bu mexanizm zəif tətbiq olunur və demək olar ki, sıfır səviyyəsindədir.**

Üçüncüsü, “antipirat qanununun” tələbi olan – **məhkəmə qərarlarının dərc olunması zəif yerinə yetirilir**, halbuki bunun əhəmiyyətli dərəcədə maarifçi-informasiya potensialı vardır.

Bununla belə, məhkəmə korpusumuz öz üzərində çalışan hakimlərdən ibarət olduğuna görə ümidvaram ki, qeyd etdiyim tövsiyələr nəzərə alınacaq və biz bu ehtiyatlarımızdan daha səmərəli istifadə edəcəyik.

Məruzə

Hörmətli iştirakçılar!

Dövlət başçısının apardığı məhkəmə-hüquq islahatları prizmasından praktikamıza aid bir neçə misallarla tanış olaq.

Bunlar məhkəmə təcrübəsindən irəli gəlir və onların seçimi bir tərəfdən ƏM sahəsində real çətinlikləri, digər tərəfdən isə tipik yanlışları qabarıq göstərməkdədir.

Bəllidir ki, hüquqi mühafizə bir çox hallarda münafişənin düzgün, səlis və operativ həllindən asılıdır. Hal-hazırda ümumi yurisdiksiyalı məhkəmələrdə iddiaların sayı artmaqdadır, **lakin onların baxılması dövrü aylarla, birinci instansiya məhkəmələrində düzgün həll edilməməsi ilə bağlı hətta illərlə ölçülür. Odur ki, hakimlərin ixtisaslaşması zəruridir. Bununla belə, dövlət başçısının məhkəmə-hüquq sistemində islahatların tələbi olan – vahid mövqedən qərarların verilməməsi çox mühümdür.**

1. Belə ki, kabel yayımı təşkilatı retranslyasiya etdiyi televiziya kanalında audiovizual əsəri (film) nümayiş etdirir. Məhkəmə iddiasını qaldıran bu kateqoriyadan olan əsərlərin kollektiv idarəetmə təşkilatı, yəni hüquq sahiblərinin təmsilçisi ilə icazə lisenziya sazişi bağlanmamışdır. Kabel yayımı təşkilatının yalnız operator rolunu oynadığı və bu səbəbdən müəllif-hüquq qanunvericiliyinin təsiri altına düşmədiyi, yəni əsərdən istifadə yox, yalnız retranslyasiya etdiyi əsas götürülərək, iddia birinci instansiya məhkəməsində rədd edilir. Apellyasiya Məhkəməsi tərəfindən iddiaçının apellyasiya şikayəti qismən təmin edilir, birinci instansiya məhkəməsinin qətnaməsi ləğv edilir, iddiaçı ilə müqavilə bağlananadək cavabdeh tərəfindən TV kanallarının retranslyasiyasının həyata keçirilməsi qadağan edi-

lır, cavabdehdən iddiaçının xeyrinə müəyyən kompensasiya tutulur. Səbəb – müəllif-hüquq obyektlərinin icazəsiz istifadəsidir.

Ali Məhkəmənin İnzibati-İqtisadi Kollegiyası Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Qətnaməsini qismən, iddia tələbinin təmin edilmiş hissəsi üzrə ləğv edir və işi həmin hissədə yenidən baxılması üçün Bakı Apellyasiya Məhkəməsinə göndərir.

Bakı Apellyasiya Məhkəməsi işə yenidən baxaraq, cavabdehə iddiaçı ilə “müqavilə bağlananadək hüquqları iddiaçıya həvalə edilmiş Azərbaycan filmlərinin yayımının qadağan edilməsi barədə Qətnamə çıxarır. İşlər davam edir. Bəs zərərçəkənlər kimdir? Ziddiyyətli yanaşma səbəbindən filmlərin müəllifləri və digər hüquq sahibləri qanuni maddi həvəsləndirmədən məhrum qalırlar.

Biz hakimlərin qəbul etdiyi qərarlara heç bir vəchlə qarışmaq fikrində deyilik. Lakin bir peşəkar sahəyə cavabdeh struktur kimi, fikirlərimizi ekspert rəyində və nümayəndəmizin iştirakı ilə təsdiq etmişik. Lakin bunlar nəzərdən qaçırılıb. Odur ki, burada Rusiya təcrübəsindən analoji məsələ üzərində dayanaraq, Ali Məhkəmənin qərarı ilə retranslyasiya aparən kabel televiziya təşkilatlarının xeyrinə verilən aşağı instansiyaların məhkəmələrinin qərarların ləğv edilməsi və Rusiya kollektiv idarəetmə təşkilatı olan “Rusiya Müəllifləri Cəmiyyəti”nin (RMC) xeyrinə verilməsini nümunə kimi gətiririk.

Ali məhkəmə aşağıdakı səbəblərdən bu qərarları ləğv edir:

Birincisi, əsərin kəbellə bildirişi (kabel, optik tel vasitəsilə kütləvi bildiriş) öz-özlüyündə **əsərdən istifadədir**.

İkincisi, RMC və ilkin, retranslyasiyaya aid olmayan televiziya kanalı arasında lisenziya sazişi əsərlərin kabel televiziya verilişi vasitəsilə bildirişinə genişləndirilə və tətbiq edilə bilməz.

Üçüncüsü, Bern Konvensiyasına əsasən, əgər müəllif-hüquq təşkilatı teleradio yayımı təşkilatına əsərinin efir vasitəsilə verilişinə icazə verirsə, bu o demək deyil ki, bununla o, istənilən sonrakı istifadəyə, o cümlədən retranslyasiyaya icazə vermiş olur.

Dördüncüsü, retranslyasiya təşkilatı həm “kabel şəbəkəsi operatoru”, həm də “yayımlayan təşkilat”dır və buna görə də birinci instansiya məhkəmələrinin onun yalnız “kabel şəbəkəsi operatoru” və ancaq öz proqramlarını buraxdıqda “yayımlayan” olduğu haqqında qərarı yanlıştır. Bu halda retranslyasiya təşkilatı nə RMC ilə, nə də bilavasitə müəlliflərlə saziş bağlamadığına görə, yayımına icazə yoxdur və hüquqlar pozulmuş hesab edilir.

Bizim də ekspert rəyində göstərdiyimiz mövqə buna uyğun idi.

Yeri gəlmişkən, bir məsələyə də toxunum. Agentlikdə aparılan təhlillər nəticəsində müəyyən olunmuşdur ki, bir sıra məhkəmə prosesləri zamanı audiovizual əsərlərin qorunma müddəti və yaxud onların ictimai və ya dövlət varidatı dairəsinə daxil olub-olmaması ilə bağlı müəyyən suallar meydana çıxır. Burada əsərlərin qorunmasında Bern Konvensiyasının “retroaktiv prinsipi” işlədiyinə görə keçmişdən başlamalıyıq.

Bildirirəm ki, SSRİ Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi və SSRİ Xalq Komissarları Sovetinin “Müəllif hüquqlarının əsasları haqqında” 1925-ci il 20 yanvar tarixli Qərarının 8-ci bəndinə əsasən, kinematoqrafiya (audiovizual) əsərlərinin qorunma müddəti 10 il müəyyən edilmişdi və bu müddəə 1964-cü ilə qədər qüvvədə olmuşdur. Azərbaycan SSR-in 1964-cü il 11 sentyabr tarixli Qanunu ilə təsdiq olunmuş Mülki Məcəllənin 484 və 437-ci maddələrində “kinofilm və televiziya filminə müəlliflik hüququnun bu

filmləri çəkmiş müəssisəyə” məxsus olması, “hüquqi şəxslərin müəlliflik hüququnun isə müddətsiz” olduğu göstərilmişdir. **Azərbaycan SSR-in Mülki Məcəlləsinin 1965-ci ildə qüvvəyə mindiyini və 1925-ci il 20 yanvar tarixli Qərarı ilə qorunma müddətinin 10 il təşkil etdiyini nəzərə alaraq, ictimai varidat dairəsinə 1964-cü ildən 10 il geri, yəni 1955-ci ilə qədər istehsal olunan audiovizual əsərlər daxil olmuşdur.**

1996-cı ildə Azərbaycan Respublikasının “Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında” Qanunu qəbul edildi və Qanunun 12-ci maddəsinə uyğun olaraq, audiovizual əsər, şərikli əsər və quruluşçu rejissor, ssenari müəllifi, quruluşçu rəssam, quruluşçu operator və xüsusi olaraq əsər üçün yaradılmış musiqili əsərin (mətnli yaxud mətnsiz) müəllifi (bəstəkar) əsərin bütövlükdə şərikli müəllifləridir. Qanunun 26.2 maddəsinə əsasən, şərikli əsərə müəlliflik hüququ müəlliflərin bütün həyatı boyu və şərik müəlliflərin axırıncısının vəfatından sonra 70 il qüvvədə qalır. Qanunun 25-ci maddəsinə görə, “bu Qanunla müəyyən edilmiş qorunma müddətləri bu Qanunun qüvvəyə mindiyi tarixə qədər qorunma müddəti bitməmiş bütün əsərlərə şamil edilir” ki, burada Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 149-cu maddəsinin VII hissəsi, fiziki və hüquqi şəxslərin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması əsas götürülmüşdür. **Beləliklə, yuxarıda qeyd edilənlərə əsasən, bildirmək istəyirəm ki, 1955-ci il də daxil olmaqla, istehsal olunan audiovizual əsərlər ictimai varidata daxildir, yəni sərbəst istifadə oluna bilər. 1956-cı ildən sonra istehsal edilmiş audiovizual əsərlərin qorunma müddətləri isə “Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında” Qanuna uyğun, yəni şərik müəlliflərin axırıncısının vəfatından sonra 70 il müddətinə görə müəyyən edilir.** Odur ki, məhkəmə mübahisələrinə iddiaçı qismində müəllif və yaxud onu təmsil edən kol-

lektiv idarəetmə təşkilatı çıxış etdiyi halda bunlar nəzərə alınmalıdır.

Bundan savayı, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 7 may 2019-cu il tarixli 211 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş bir sıra filmlər ictimai varidatdan dövlət varidatı elan edilmişdir. Bu isə o deməkdir ki, bu filmlərdən istifadəyə görə müəllif qonorarı səviyyəsində xüsusi ödənişlər istifadəçilər tərəfindən Agentlik vasitəsilə dövlət büdcəsinə çatdırılır. Bu da o deməkdir ki, ictimai varidatda olan audiovizual əsərlərin təsdiq olunan bir qismi sərbəst istifadə edilə bilməz. **Məhkəmə mübahisələrində bu məsələdə vahid mövqedən çıxış edilməsi məqsəddə müvafiqdir.**

2. Qarşımızda duran vacib konseptual məsələlərdən biri – ƏM sahəsindəki münaqişələrdə hakimlərin xüsusi biliklərə malik olması, bu biliklərin hakimlərin müstəqilliyinin zəmanəti olması məsələsidir.

Həqiqətən qanunvericilikdə hakim müstəqilliyi Konstitusiyaya prinsipi bir sıra zəmanət mexanizmləri ilə səciyyələnir, o cümlədən siyasi, sosial-iqtisadi və hüquqi zəmanətlərlə. Hüquqi zəmanətlər isə təşkilati-hüquqi və prosessual-hüquqi tədbirlərdən ibarətdir. Bunlar hakim rəyinə zahiri təsirin aradan götürülməsini və hakimin şəxsi və peşəkar biliklərinə və həyat təcrübəsinə istinad edilməsidir. **Deməli, hakimin sahəyə aid bilik zənginliyi onun müstəqilliyini təmin edən köklü amil və ölçü, meyar kimi qəbul edilə bilər.**

Dünya təcrübəsində ixtisaslaşma istiqamətində bir neçə üsula diqqət yetirək. Birincisi – ixtisaslaşmış məhkəmələrin yaradılmasıdır (Böyük Britaniya, Almaniya, Yaponiya, Rusiya və s.). Digəri – məhkəmələrdə xüsusi hakim tərkiblərinin təsisatı (ABŞ, Avstriya, Belçika, Kanada, Fransa və s.) və nəhayət, ƏM üzrə kvaziməhkəmə orqan-

larının (xüsusi tribunallar) formalaşdırılması (Avstraliya, Çin, Yeni Zelandiya və s.).

Sirr deyil ki, ƏM obyektlərinin xüsusiyyətləri münaqişənin keyfiyyətli həlli üçün hakimlərdən yalnız hüquqi deyil, bir çox hallarda texniki, hətta təbii-elmi biliklərin olmasını tələb edir. **Odur ki, hazırda yaradılan kommersiya məhkəmələrində ƏM üzrə ixtisaslaşmış bölmələrin yaradılması mühüm və aktual məsələdir və bununla bağlı təkliflərimiz müvafiq instansiyaya təqdim edilib.** Lakin hazırda bu cür məhkəmələrin olmadığı bir şəraitdə məhkəmə iclaslarında mütəxəssislərin iştirakına, ekspertizaların təyin edilməsinə və sorğuların göndərilməsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Xüsusi biliklərə yiyələnmək üçün müsbət xarici təcrübədən olan ABŞ təcrübəsinə görə, Federal dairənin Apellyasiya məhkəməsi xüsusi olaraq ABŞ Patent və Əmtəə Nişanları Agentliyinin qərarlarına aid şikayətlərə baxır və hakimlər ali təhsilli hüquqşünas olmaqla yanaşı, müxtəlif biliklərə malik, texnika sahəsində mütəxəssislərdir. Digər müsbət təcrübə Almaniyada əldə edilib. Burada Federal patent məhkəməsində ƏM ilə bağlı işlər iki növ qərar çıxardanlardan ibarətdir. Birincisi, yüksək hazırlıqlı hakim-hüquqşünaslardan və ikincisi, texniki, təbii-elmi və üstəlik, hüquqi biliklərə malik olan hakim-ekspertlərdən və bu vəhdət operativlik və peşəkarlıqla, digər xüsusi biliklərdən istifadə yollarını cəlb etmədən münaqişələrin həllinə şərait yaradır.

3. Qeyd etdiklərimizə əsaslanan digər misalın məqsədi hakimlərin ixtisaslaşması və ekspertizanın aparılması zəruriyyəti ilə bağlıdır.

Gətirilən misal kompüter proqramlarının ƏM obyektini kimi mahiyyəti və bir məhkəmə işi nümunəsində törəmə proqrama müstəsna hüquqların tanınması ilə bağlıdır.

İddiaçı tərəfindən hazırlanan 17 kompüter proqramına müstəsna hüquqların tanınması ilə bağlı iddia qaldırılıb və bu proqramlar hüquq sahibi olan və məhkəmə prosesində cavabdeh qismində çıxış edən Sifarişçinin bazis kompüter proqramı əsasında hazırlanaraq, modifikasiya kimi qəbul edilməlidir. Bəllidir ki, əqli mülkiyyət qanunvericiliyi obyektiv formada əksini tapmış (fiksasiya edilmiş) orijinal olan əqli fəaliyyətin nəticəsinə intellektual hüquqları tənzimləyir.

Məsələn, orijinal ədəbi əsərin mətni ilə kağız vərəqləri və yaxud kompüter proqramlarının ilkin kodları ilə kağız vərəqləri və s. Odur ki, iddiaçının 17 kompüter proqramına müstəsna hüquqlarının tanınması barədə iddia ilə bağlı məhkəməyə təqdim edilməli olan əsas sənəd – orijinaldır, yəni iddiaçı hüquqlarının tanınmasını xahiş etdiyi ilkin (bazis) proqram və iddiaçının yaratdığı 17 proqramın kodlarla daşıyıcılarıdır. Lakin bunların olmadığına baxmayaraq, məhkəmə 17 proqrama müstəsna hüquqları tanıdığı haqda qərar verir, lakin bu qərar da hansı hüquqlardan söhbət gədir, məlum deyil.

Bir sözlə, məhkəmə müstəsna hüquqları yalnız iddiaçının iddia ərizəsində göstərdiyi proqramların adı üzərində tanımışdı. Məhkəmə tərəfindən əsərin adı və onun orijinalı ilə bağlılığı haqqında heç bir eyniləşdirmə (identifikasiya) həyata keçirilməmişdir. İddialara bu cür baxılması və məhkəmənin belə yanaşması hüquq tətbiqetmə təcrübəsində çaşqınlıq yaradır.

Bəs EHM üçün proqram özündə nəyi təsbit edir? Proqramların növləri hansılardır?

Kompüter proqramını tərtib etmək üçün proqramlaşdırma dilində proqram kodu yazılmalıdır. Buna ilkin kodlar deyilir. **İlkin kodlu kağız vərəqləri – budur əsərin orijinalı.** Mətn şəklində kod monitorun ekranında da əks oluna bilər. **Lakin bu mətn heç bir proqram effektini ya-**

ratmayacaq, ilkin kod kompüter tərəfindən deyil, yalnız insanlar tərəfindən başa düşülməsi üçün açıqdır.

Odur ki, ilkin kodu icraolunan fayla – obyekt koduna çevirmək lazımdır. Bunun üçün ilkin kod yaradıldığı proqramda kompilyasiya olunur və fayl alınır. Daha sonra bu fayl ötürülə, köçürülə və kompüterdə icra oluna bilər. İcra olunan fayl audiovizual effektlər və ya digər istifadəçiyə lazımlı hərəkətlər etməyə qadirdir. **Buna obyekt kodu deyirlər.**

Obyekt kod yaradılarkən (icraolunan fayl) onu dəyişmək, dekompilyasiya etmək və geri ilkin koda çevirmək mümkün olmur. Şübhəsiz ki, nəzəriyyə və qeyri-qanuni təcrübədə bu mümkündür, lakin bu xakerlikdir. Adi təcrübədə isə bu mümkün deyil. **Proqramların dəyişdirilməsindən danışarkən, yalnız ilkin kodun dəyişməsinə söhbət getməlidir.**

Proqramlar isə iki cür olur: 1) Adi, yeni işə salınan və lazımi funksiyaları yerinə yetirən fayl; 2) Platforma və əlavələr (tətbiqlər) formasında olanlar. Bu halda platforma – həmin platformada işləyən digər bir proqramı yaratmaq üçün özü də bir proqramdır. Məsələn üçün platforma olan Excel-i nümunə kimi gətirmək olar. Biz platformanı işə salırıq və yeni səhifə yaradırıq, nəyi isə çap edirik və yaddaşda saxlaya bilirik. Bizim tərəfimizdən yaradılmış fayl elə tətbiq görünüşündə proqramdır. Tətbiqsiz platforma faydasızdır.

Biznesin avtomatlaşdırılması üçün proqramlar əksər hallarda çoxsaylı tətbiqlər yaratmağa imkan verən platformalı proqramlardır. Məsələn, “1C” – platformasıdır, bu platforma üzərində tətbiq – “Əmək haqqının hesablanması”dır. Əgər şəxsin gəlir vergisinin dərəcəsini dəyişdirmək lazımdırsa, istifadəçi özünün daxil etdiyi alqoritmlərdə dəyişikliklər edir. **Bununla proqramlar dəyişdirilmir.**

Tətbiqin dəyişməsi – proqramın özünün imkanlarının dəyişilməsi demək deyil. Proqramın dəyişdirilməsi o zaman mövcuddur ki, proqramda quraşdırılmış alətlərdən istifadə dayandırılır, ilkin kodla iş başlayır və burada dəyişikliklər aparılır.

Qayıdaq məhkəmə prosesinə. Məhkəmə belə müəyyənləşdirmişdi ki, lisenziya müqaviləsinə əsasən, İddiaçı Əqli Mülkiyyət İdarəsində cavabdehin adına qeydiyyatda alınmış 24 moduldan ibarət olan şərti adlandırılan “X” kompüter proqramına istifadə hüququ almışdı. Daha sonra İddiaçı və Cavabdeh EHM üçün bu Proqramlara texniki dəstək məqsədilə bir neçə müqavilə bağlamışdılar. Qərar çıxararkən məhkəmə ona əsaslanmışdı ki, proqram təminatında dəyişikliklərin aparılması –modifikasiya (yeni-dən işlənmədir). Lakin, qeyd etdiyim kimi, **əsərin yenidən işlənməsi artıq mövcud olan əsər əsasında yeni əsərin (törəmə əsərin) yaradılmasını ehtiva edir.** Nəzərə alınmalıdır ki, müəllif-hüquq qanunvericiliyinə əsasən, əsərin (proqramın) yenidən işlənməsi (modifikasiyası) hüququ hüquq sahibinə məxsusdur. Yenidən işlənmənin nəticəsi – özündə yeni yaradıcılıq nəticəsi və mənbə (orijinal) əsər əks etdirən yeni əsərdir. Məhkəmə qərarında göstərirdi ki, texniki dəstəklə bağlı Müqavilələr birbaşa “X” proqramının modifikasiyası nəticəsində 17 proqramın yaradılmasını nəzərdə tutan müqavilələr idi.

Bununla da məhkəmə aşağıdakı məntiqi müəyyənləşdirdi: texniki dəstək müqavilələri EHM üçün proqramların dəyişdirilməsini nəzərdə tuturdu və proqramlarda istənilən dəyişikliklər isə modifikasiya və törəmə əsərin yaradılmasıdır.

Lakin məhkəmə əhəmiyyətli halı nəzərə almamışdı: əsərin yenidən işlənməsi mövcud olan əsər əsasında yeni (törəmə) əsərin yaradılmasını nəzərdə tutur və əsərin (proqramın) yenidən işlənməsi (modifikasiyası) hüqu-

qu hüquq sahibinə mənsubdur. Bu səlahiyyət hüquq sahibi tərəfindən digər şəxsə müstəsna hüquqların verilməsi və ya lisenziya müqaviləsi üzrə ötürülə bilər. Müvafiq olaraq, iddiaçı sübut etməli idi ki, onun proqramların yenidən işlənilməsinə və modifikasiyasına hüquqları var idi.

Söylədiklərimizdən belə bir nəticə çıxır:

a) EHM üçün proqramın xüsusiyyəti belədir ki, proqramların dəyişdirilməsi məhz ilkin kodun dəyişməsidir, əgər proqramda quraşdırılmış alətlər vasitəsilə proqramın verdiyi nəticələr dəyişirsə, belə dəyişiklikləri proqramın özünün dəyişdirilməsi adlandırmaq olmaz.

b) Qanuna əsasən yenidən işlənilmə hüququ yalnız hüquq sahibinə məxsusdur və törəmə əsərə hüquqlar o zaman yarana bilər. Əsərin yenidən işlənilməsinə hüququ olmayan şəxs törəmə əsərə və ona daxil edilmiş ilkin (mənbə) əsərə müstəsna hüquqları yalnız ilkin əsərə hüquqların səlahiyyətli sərəncam əsasında əldə edə bilər.

c) Mübahisələrin həlli zamanı mənbə və törəmə əsərlərin orijinallarının məhkəməyə təqdim edilməsi zəruridir və yenidən işlənilmə (modifikasiya) faktının olmasını müəyyən etmək üçün mənbə əsərin orijinalının və törəmə əsərin orijinalının müqayisəli analizinin aparılması mütləqdir.

d) EHM-lər üçün proqramların modifikasiyası ilə bağlı işlərə baxarkən nəzərə alınmalıdır ki, proqramın iş funksiyalarında edilmiş dəyişikliklər heç də həmişə əsər kimi proqramların orijinalının dəyişdirilməsi ilə şərtləndirilmir.

Hörmətli hakimlər!

Qarşımızdakı digər konseptual məsələ dövlət başçısının tapşırıqları çərçivəsində məhkəmə ekspertizalarının təyin edilməsi ilə bağlıdır.

ƏM üzrə münafişələrdə çox vaxt əqli fəaliyyət nəticəsinin (ƏFN) məhkəmə ekspertizasının aparılması məqsədə müvafiqdir, hətta zəruridir. Çünki söhbət elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərlərindən, yaxud dəqiq və təbiət elmlərinə aid yeniliklərdən gedir.

Məhkəmə praktikasında qeyri-tipik ekspert məsələləri də mövcuddur. Bunların sırasında təsviri, həcmli, kombinasiyalı və s. əmtəə nişanlarının oxşarlıq səviyyəsinin müəyyən edilməsidir, yuxarıda sözü gedən proqram təminatının yenidən işlənməsidir. Yaxud audiovizual, sənə qrafik, xoreoqrafiya, memarlıq, geoloji və coğrafi (xəritələr) və digər bu növ əsərlərdən mənimsəmə faktlarının müəyyənləşdirilməsi. Bu ekspert işləri böyük kompetensiyaya və peşəkarlıq tələb edir.

Misal üçün, oxşarlığı qarışıq səviyyəsinə qədər mümkün olan 2 əmtəə nişanına aid ekspert rəyini götürək. Nişanların qarışıq səviyyəsinə qədər oxşarlığı əsas hüquqi meyar olduğuna və nəticə kimi müstəsna hüququnun pozulması ilə bağlı qərarın formalaşdırılmasına görə, yalnız məhkəmənin səlahiyyətindədir. Deməli, ekspert öz rəyində oxşarlığın 3 meyarı – semantik, qrafik və fonetik təhlil əsasında diaqnostik məsələni həll etməlidir. Məhkəmə isə qarışıqlıq səviyyəsinə qədər oxşarlığa hüquqi qiymət verməlidir. Bu isə ekspertizanın olmasına baxmayaraq, hakimlərin məsuliyyətini heç cür azaltmır.

Məhkəmə praktikasında əqli mülkiyyət obyektlərinin təbiətindən irəli gələn, hakimlərin isə qərarların verilməsində vahid yanaşmanın tələbinə aid bir sıra incə məsələlərə toxunmaq istərdim.

Bəllidir ki, müxtəlif növ əqli mülkiyyət obyektlərinin qorunması kəşifə bilər (məsələn, əmtəə nişanı və sənaye nümunələri və müəllif-hüquq obyektləri). Bu cür hüquqların toqquşması hal-hazırda əksər ölkələrin qanunvericiliyində qəbul edilir. **Hüquqların kəşifə problemi özünü daha qabarıq – hüquqların pozulmasından söhbət getdiyi halda büruzə verir və ölkələrin əksəriyyətində hüquq sahiblərinin hüquqların kəşifəsindən ədalətsiz üstünlüklər əldə etməsi cəhdlərinə qarşı müxtəlif hüquqi mexanizmlər işlənilərək tətbiq edilir.** Həqiqətən, hüquq sahibi mövqeyindən hüquqi rejimlərin üst-üstə gəlməsi əlverişlidir. Çünki ƏM obyektinin hüquq sahibinin üçüncü şəxslər tərəfindən qeyri-qanuni istifadə zamanı müdafiədə müxtəlif variantlar olması üstünlük yaradır. **Belə ki, bir müdafiə mexanizmi istənilən nəticəyə gətirmədiyi və ya müstəsna hüququn qorunması tükəndiyi halda digər hüquqi mexanizmə əl atmaq mümkün olur (müxtəlif ƏM obyektlərinə qorunma müddəti fərqlənir).**

Qorunmanın hüquqi rejimlərinin kəşifəsi bazarın ədalətli iştirakçıları üçün də problemlər yaratmaqdadır. Məsələn, subyektdə məlumdur ki, dizayna verilən patentin qorunma müddəti bitmişdir. Lakin bu faktı istifadə etmək məqsədilə o, riskli, qeyri-müəyyən vəziyyətə düşmüş olur, çünki ona qarşı müəllif hüquqlarının pozulması ilə bağlı iddia qaldırıla bilər.

İnkişaf etmiş hüquq sistemlərində tarazlığı bərpa etmək və hüquq sahibinin ədalətsiz praktikasının qarşısını almaq məqsədilə bir sıra hüquqi mexanizmlər mövcuddur. Belə ki, ABŞ və Kanadada “utilitar funksionallıq” doktrinasına əsasən, faydalı məmulatlar, müəlliflik hüququ obyektlərinin mexaniki və ya utilitar aspektləri müəlliflik hüququ obyektləri sırasından çıxarılır. Dizayn yalnız fiziki və ya konseptual cəhətdən maddi obyektədən

ayrıla biləcəyi halda müəllif-hüquq obyektini kimi qoruna bilər. Avropada (məsələn, Fransa) müəllif hüquqlarının keçidi (verilməsi) müvafiq dizayna olmayan hüquqlarsız (sənaye nümunəsi) qadağandır. Rusiya Federasiyasında yaranan vəziyyət Ali Məhkəmənin Plenumunun tövsiyələri əsasında tənzimlənir və s.

Bu cür vəziyyətlərlə bağlı Azərbaycan qanunvericiliyində müvafiq normalar yoxdur, məhkəmələrin qərarlarına da əsaslanan yuxarı məhkəmə orqanlarının tövsiyələri mövcud deyil. Digər ölkələrin məhkəmə praktikasından məlumdur ki, yaranan şəraitdə məhkəmələrdə ümumiləşmiş müəyyən tövsiyələr işlənir: əgər hüquq pozucusunun hərəkətləri sənaye nümunəsinin istifadəsi ilə bağlıdırsa, patent sahibi qorunmanı patent hüquqlarının müdafiəsi üsulları ilə həyata keçirə bilər. Və əgər hüquq pozuntusu sənaye nümunəsinin istifadəsi ilə bağlı deyilsə və pozucunun hərəkətləri əsərə müstəsna hüququn pozulmasına aiddirsə, o zaman qorunma müəllif-hüquq müdafiəsi çərçivəsində təşkil edilməlidir. Oudur ki, **məhkəmələr öz qərarlarında ƏM obyektinin pozucu tərəfindən istifadənin konkret üsullarının təhlilinə əsaslanmalıdır.**

Bununla yanaşı, hüquqların prioriteti də nəzərə alınmalıdır. Məsələn, sənaye nümunələrinə olan hüquqlar müəllif-hüquq obyektinin hüquqlarını üstələyir və bununla obyektin istifadəsi sənaye nümunəsinə hüquqların pozulmasıdır, müəlliflik hüququnun pozulmasına aid tələblərə baxılmamalıdır və yalnız o zaman baxıla və müdafiə edilə bilər ki, cavabdehin sənaye nümunəsinə olan hüquqlarının pozulması mövcud deyil. Başqa sözlə, müəllif-hüquq rejiminə “qalıq kompetensiya”sı tətbiq edilir. Belə yanaşmanın izahatı onunla əsaslanır ki, sənaye nümunəsinin və əsərin (müəllif-hüquq obyektinin) istifadəsi üst-üstə düşdüyü halda birincinin funksiyaları ikincinin funksi-

yalarını üstələyir. Sənaye nümunəsi patent hüququnun obyektı olaraq, müəllif-hüquq obyektlərinin və fərdiləşmə vasitələrinin əlamətlərini özündə birləşdirir. Belə ki, sənaye nümunəsinin qorunmasına tələblər sırasına yaradıcı xarakter daşıyan “orijinalıq” tələbi də daxil olmaqla, məmulatın estetik xarakteristikalarını müəyyən və estetik funksiyasını təmin edir. Bu isə müəlliflik hüququnda obyektiv əks olunmuş əsərin qorunmasının yeganə olan meyarıdır, tələbidir, hansı ki, sözü gedən estetik funksiyasını təmin edir. Lakin sənaye nümunəsinin digər funksiyası – fərdiləşmə funksiyası da mövcuddur.

Beləliklə, sənaye nümunəsinin istifadəsi həm də müəllif-hüquq obyektinin istifadəsidir və hüquq pozucusu sənaye nümunəsinin estetik əlamətini pozduğu halda müəllif-hüquq obyektinin pozucusu kimi də çıxış edir. Bir sözlə, sənaye nümunəsinə hüququn müdafiəsinin təminatı avtomatik olaraq, əsərə, müəlliflik hüquq obyektinə müdafiənin təminatına gətirir.

Bununla belə, **söylədiyim yanaşmanı əmtəə nişanına və müəllif-hüquq obyektinə hüquqların toqquşmasına gətirmək mümkün olmur.** Aydınır ki, əmtəə nişanının istifadəsi ən azı obyektin sürətçixarılması olmadan mümkün deyil. Üstəlik, çox zaman kütləvi nümayiş, efir və kəbellə bildiriş və digər istifadə formaları da nəzərdə tutulur.

Məhkəmə praktikasının təhlili isə göstərir ki, bu növ hüquqların toqquşmasında kompensasiya bir neçə hüquq pozuntusuna görə qərarlaşdırılır. Bu yanaşmaya ümumiyyətlə bəraət qazandırmaq əsaslıdır. Məsələ ondadır ki, **bir təsvir əmtəə nişanı və müəlliflik hüquqı obyektı kimi çıxış etsə də hüquq məkanında obyektlərin müxtəlif funksiyaları onun ayrı-ayrı tərəflərini təmsil edir: müəlliflik hüququnda estetik funksiyası, əmtəə nişanında isə fərdiləşməni. Beləliklə, heç bir hüquqı rejii-**

min üstünlüyü, prioriteti müşahidə olunmur və hər iki obyektə müstəqil və tamdəyərli müdafiə təqdim edilməlidir.

3. Söylədiyim tezislərin sonunda **Agentliyin kvazi-məhkəməsi – Apellyasiya Şurasında və onun qərarlarının məhkəmələrdə baxılmasına, əmtəə nişanlarına aid mübahisə misalını gətirək. Mübahisənin hallarına əsasən, Azərbaycan və xarici firmaların arasındakı distributorluq müqaviləsinə görə, Azərbaycan firması xarici firmanın Azərbaycanda distributoru kimi çıxış etmişdir. Buna əsaslanaraq, xarici firma ona məxsus olan, lakin Azərbaycanda qeydə alınmamış nişanlara Azərbaycan firmasının oxşar nişanlarının Azərbaycanda qeydə alınmasının etibarsız hesab edilməsini iddia etmişdir. Bununla yanaşı, əmtəə nişanlarının oxşarlığı səbəbindən xarici firmanın müəlliflik hüququnun pozulması da iddia edilir.**

Bəllidir ki, əmtəə nişanının qeydə alınmasından imtina edilməsinin müvafiq qanunun “mütləq əsasları” (5-ci maddə) və “digər əsasları” (6-cı maddə) mövcuddur. İmtina edilməsinin “mütləq əsasları” qeydiyyatda təqdim olunan obyektin “daxili dəyərini”, onun əmtəə nişanı kimi funksiyalarını və ilk növbədə fərdiləşmə funksiyasını üçüncü şəxslərin hüquq obyektləri ilə müqayisə etmədən müəyyən edir. “Digər əsaslar” isə nisbi xarakter daşıyaraq, iddia olunan obyekt əmtəə nişanı kimi qeydə alındığı halda üçüncü şəxslərin digər obyektlərə (o cümlədən əmtəə nişanlarına) hüquqlarını poza biləcəyi faktı ilə bağlı olaraq, üçüncü şəxslərin digər obyektlərə hüquqları ilə müqayisəli şəkildə aparılır.

Hüquqi müəyyənlik prinsipi baxımından qeyd edilən işlərdə “Sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi üzrə Paris Konvensiyası”nın **6 sepiies maddəsinin şərh**i baxımın-

dan və müvafiq Qanunun 29-cu maddəsi əsasında vahid yanaşmanın olması əhəmiyyətlidir.

Belə ki, qeyd edilən maddənin tələbinə əsasən hüquq sahibinin icazəsi olmadan həmin nişanın nümayəndə (distributor) tərəfindən öz adına qeydiyyatına yol verilmir, bir şərtlə ki həmin nümayəndə (distributor) öz hərəkətinə bəraət qazandıran sübutlar təqdim etməsin.

Nümayəndənin hərəkətlərinə bəraət qazandıran hallar qismində həmin əmtəə nişanı altında malın idxal olunub-olunmaması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, həmin nişandan istifadə etməmə hüquq sahibinin qeydiyyatda maraqlı olmaması qənaətinə gəlməsi üçün nümayəndəyə əsas verir. Qeyd edilən şərt Paris Konvensiyasına üzv ölkələrin **Lissabon konfransı** zamanı razılaşıdırılmışdır. Həmin razılaşmaya əsasən, Konvensiyanın 6 septies maddəsinə həddən artıq sərt yanaşılmamalı, mübahisəli qeydiyyatda dair ərizə verilməsi halları araşdırılmalı, məsələn, hüquq sahibinin hərəkətləri agent və ya nümayəndə üçün həmin ölkədə əmtəə nişanının istifadə etməməsi və ya qeydiyyatında maraqlı olmaması qənaətinə gəlməsi üçün yetərlidirmi.

Lakin bəzən qərarlarında məhkəmə idxal faktını aidliyyəti sübutlarla deyil, dolayısı sübutlarla müəyyən etmişdir (məsələn, ancaq müqavilə və hesab-faktura). Bəzən isə məhkəmələr yanlış olaraq, ÜƏMT-da qeydiyyatın olması və digər ölkələrə şamil edilməsi faktını əmtəə nişanının Azərbaycanda da qüvvədə olması prezumpsiyası kimi qəbul etmişlər. Təəssüf ki, bu qərarlar Ali Məhkəmənin İnzibati-İqtisadi Komissiyasının qərarlarıdır. Üstəlik, istinad edilir ki, əmtəə nişanı Armaniya qeydə alınıb.

Odur ki, qeyd edilən işlərə baxılması zamanı normanın tətbiqi və vahid təcrübə baxımından üzv ölkələrin Lissabon konfransı zamanı razılaşıdırılmış mövqenin məhkəmələr tərəfindən nəzərə alınması və mübahisənin

bundan irəli gələrək həlli, **yəni nümayəndə tərəfindən ərizə verilən tarixədək hüquq sahibinin həmin əmtəə nişanından Azərbaycan Respublikasının ərazisində istifadə etməsinin araşdırılması zəruridir.**

İndi isə müəlliflik hüququnun pozulması məsələsi üzərində dayanaq.

Azərbaycan qanunvericiliyində müvafiq qanunun 6 maddəsində qeyd olunduğu kimi, “müəlliflik hüququ sahibinin və ya onun varisinin razılığı olmadan Azərbaycan Respublikasında məşhur elm, ədəbiyyat, incəsənət əsərləri, onların personajları, onlardan sitatlar və ya onların fraqmentləri əmtəə nişanlarının qeydə alınmaqdan imtina edilməsinə “digər əsaslar” sırasında çıxış edir” [burada “**məşhur**” sözünün “**tanınan**” mənasında istifadəsi məqsədə uyğundur].

Əksər hüquqşünasların fikrinə əsasən, müəlliflik hüququ qanunvericiliyi ilə qorunan obyektin əmtəə nişanı kimi qeydə alınması yalnız bu obyektin hüquq sahibinin icazəsi ilə həyata keçirilə bilər. Məlumdur ki, obyektiv əks olunmuş yaradıcılıq əməyi nəticəsində əqli fəaliyyət nəticəsi müəlliflik hüququ ilə qorunur. Yəni qorunma qanunun tələblərinə uyğun olaraq təsbit edilir və heç bir əlavə formalçılıq, o cümlədən dövlət orqanı tərəfindən aparılan qeydiyyatı tələb etmir. **O zaman vacib bir məsələ ortaya çıxır: məhkəmələr əmtəə nişanında müəlliflik hüququ ilə qorunmanı hansı əsaslarla əldə etməlidirlər?** Özü də sirr deyil ki, patent təşkilatları əmtəə nişanlarına ekspertiza apararkən və qeydə alarkən, nadir hallarda müəlliflik hüququnun mövcudluğunu nəzərə alırlar və bu məsələ adətən apellyasiya orqanlarının və məhkəmələrin üzərinə düşür.

Lakin biz nəzərə almalıyıq ki, Azərbaycanın müəllif-hüquq qanunvericiliyi MDB və bir sıra Avropa ölkələrinin qanunvericiliyindən fərqli olaraq, hüquq sahibinə könüllü

əsaslarla Əqli Mülkiyyət Agentliyində əsərin qeydiyyatı imkanını yaradıb. **Bu növ mübahisələr zamanı istər Apellyasiya şuraları, istərsə də məhkəmələr əsərin qeydiyyatı haqqında Şəhadətnamənin təqdim olunması tələbini irəli sürmək səlahiyyətindədirlər.** Əsərin qeydiyyatı haqqında qorunma sənədi hüquqların tanınması (qorunması) və müdafiəsinin təmin edilməsi arasındakı körpüdür və məhkəmələrdə mübahisəli hallarda adətən müəlliflik hüququ prezumpsiyası kimi çıxış edir. Hüquqların verilməsi ilə bağlı müstəsna hüquqların keçməsi, Lisenziya sazişləri də Agentlikdə qeydə alınır. Sənədlər təqdim edilmədiyi halda məhkəmənin səlahiyyətləri çərçivəsində ekspertiza aparıb, müəlliflik hüquqlarına qorunmanın təsdiqi alınmalıdır.

Sözümün sonunda 30 aprel 2019-cu il tarixində dövlət başçımızın sədrliyi ilə keçirilən Nazirlər Kabinetinin yığıncağındakı sözlərini xatırlatmaq istəyirəm: “... **Bildiyiniz kimi, bu yaxınlarda məhkəmə-hüquq sahəsində islahatlarla bağlı Fərman imzalanmışdır. Hesab edirəm ki, onun icrası bu sahədə də ciddi dönüşə səbəb olacaq. Yəni biz gərək hər bir sahədə irəli gedək. Yeniliklər, müsbət təcrübə, dünyada mövcud olan ən mütərəqqi yanaşma Azərbaycanda tətbiq edilməlidir...**”.

Hakimlərimizin bilik və peşəkarlığına inamımı təsdiqləyərək, cənab Prezident İlham Əliyevin tapşırığını birgə yerinə yetirmək işimizdə müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

Diqqətə görə təşəkkürümü bildirirəm.

Sağ olun.